

Фіскальна політика румунських окупантів щодо сільського населення в південно-західних землях України (1941-1944 рр.)

У статті проаналізована фіскальна політика румунських окупантів щодо сільського населення в південно-західних землях України (1941-1944 рр.). Встановлено, що з перших днів окупації румунське керівництво перейшло до відвертого пограбування та подальшої відправки до Румунії сільськогосподарської продукції. Для сільського населення було розроблено та впроваджено низку натуральних податків. На потреби окупантів жителі сіл здавали овечу шерсть, шкарпетки, рукавиці, валянки. Згідно наказу № 66 селяни були зобов'язані у вигляді податків здавати: молоко, яйця, птицю, м'ясо (свинину, яловичину, баранину). У випадках відсутності в господарствах курей, селяни були зобов'язані їх купувати. Тобто на усі основні види сільськогосподарської продукції, яка вироблялася в селянських господарствах, було встановлено обов'язкове натуральне оподаткування. Незважаючи на існування зазначеного наказу, окрім натуральних податків селяни сплачували грошові стягнення за землю, випас худоби та утримання собак.

Попри існуючі податки селяни були змушені понаднормово здавати сільськогосподарську продукцію і румунським військам.

Вся сільськогосподарська продукція, яка збиралася на території «Трансністрії» у вигляді натуральних податків, відправлялася першочергово на забезпечення військових потреб Румунії та її союзників.

Ключові слова: Трансністрія, окупація, сільське населення, накази, податок.

Oleksandr Osipenko

Fiscal policy of the Romanian occupants regarding the rural population in the south-western lands of Ukraine (1941-1944)

The article analyzes the fiscal policy of the Romanian occupants regarding the rural population in south-western lands of Ukraine (1941-1944). It has been established that from the first days of the occupation the Romanian leadership transferred to a frank robbery and further sending agricultural products to Romania. For the rural population, a number of natural taxes were developed and introduced. For the needs of the invaders villagers handed over sheep's wool, socks, mittens, felt boots. According to the order No. 66 peasants were obliged in the form of taxes to take milk, eggs, poultry, meat (pork, beef, lamb). In cases where there were no chickens on the farms, the peasants were obliged to buy them. All the main types of agricultural products were produced in peasant farms were established to compulsory natural taxes. Despite the existence of this order, in addition to natural taxes, peasants paid pecuniary penalties for land, grazing and keeping dogs.

Except taxes peasants were forced to hand over agricultural products to Romanian troops.

All agricultural products were collected in the territory of Transnistria in the form of natural taxes were sent primarily to ensure the military needs of Romania and its allies.

Key words: Transnistria, occupation, rural population, order, tax.

Александр Осипенко

Фискальная политика румынских оккупантов касательно сельского населения в юго-западных землях Украины (1941-1944 гг.)

В статье проанализирована фискальная политика румынских оккупантов касательно сельского населения в юго-западных землях Украины (1941-1944 гг.). Установлено, что с первых дней оккупации румынское руководство перешло к откровенному ограблению и дальнейшей отправке в Румынию сельскохозяйственной продукции. Для сельского населения был разработан и внедрен ряд натуральных налогов. На нужды оккупантов жители сел сдавали овечью шерсть, носки, варежки, валенки. Согласно приказу № 66 крестьяне были обязаны в виде налогов сдавать молоко, яйца, птицу, мясо (свинину, говядину, баранину). В случаях отсутствия в хозяйствах кур, крестьяне были обязаны их покупать. То есть на все основные виды сельскохозяйственной продукции, которая производилась в крестьянских хозяйствах, было установ-

лено обязательное натуральное налогообложения. Несмотря на существование указанного приказа, кроме натуральных налогов крестьяне платили денежные взыскания за землю, выпас скота и содержание собак.

Кроме существующих налогов крестьяне были вынуждены сверхурочно сдавать сельскохозяйственную продукцию и румынским войскам.

Вся сельскохозяйственная продукция, которая собиралась на территории «Транснистрии» в виде натуральных налогов, отправлялась в первую очередь на обеспечение военных нужд Румынии и ее союзников.

Ключевые слова: Транснистрия, оккупация, сельское население, приказы, налог.

У сучасному історіописанні періоду Другої світової війни, незважаючи на багатовекторність її висвітлення й понині залишається чимало недосліджених питань, які торкаються окупаційної політики сателітів Німеччини на захоплених ними територіях. Однією з таких прогалин, яка актуалізує наше дослідження, є фіскальна політика румунських окупантів щодо сільського населення у межиріччі Дністра та Південного Бугу у 1941-1944 рр. Фіскальна політика румунських окупантів щодо сільського населення в південно-західних землях України (1941-1944 рр.)

Стосовно історіографії порушеного питання слід зазначити, що науковці у своїх дослідженнях фрагментарно підійшли до його вивчення. У зарубіжній історіографії цієї проблеми торкнулися американський дослідник О. Даллін¹, молдавська дослідниця Р. Соловей² та російський історик О. Будницький³. Радянська історіографія цього питання представлена дослідженнями М. Лебедева⁴, І. Левіта⁵, С. Гратинича⁶. Українські історики В. Щетніков⁷ та О. Перехрест⁸ також торкнулися даного аспекту, але у своїх дослідженнях переймалися переважно підрахунками кількості вивезеної до Румунії сільськогосподарської продукції.

Мета статті полягає у здійсненні комплексного дослідження фіскальної політики румунських окупантів щодо сільського населення в південно-західних землях України (1941-1944 рр.)

Із перших днів окупації земель південно-західного регіону України румунська адміністрація чималі зусилля направила на розробку та впровадження у життя наказів та постанов, спрямованих першочергово на викачування стратегічно важливих та необхідних сільськогосподарських ресурсів як для забезпечення власної продовольчої безпеки, так і потреб Німеччини та Італії.

Не встигли окупанти оговтатися від ейфорії захоплення Одеси, як на 1 листопада 1941 року губернатор «Трансністрії» Г. Алексяну відвідував перед маршалом І. Антонеску про успішно проведену ревізіцію сільськогосподарської продукції. За даними звіту губернатора упродовж жовтня до Румунії для забезпечення її потреб було відправлено: 23,5 тис. голів великої рогатої худоби на загальну суму 470 млн лей, 20 тис. каракулевих овець, загальна вартість яких була оцінена в суму 40 млн лей. У королівство також було відправлено 10 тис. кг вовни вартістю 2 млн лей, 150 вагонів збіжжя (пшениця, просо, ячмінь) вартістю 15 млн лей, шкіряної сировини – 2,5 вагона на суму 1 млн 250 тис. лей. Загальна вартість вивезеної до Румунії худоби та сировини становила 627 млн 250 тис. лей. Окрім зерна та сільськогосподарської продукції окупанти вивезли з південноукраїнських земель насіннєвий матеріал, саджанці тощо. Зокрема,

¹ Alexander Dallin. Odessa, 1941–1944: A Case Study of Soviet Territory Under Foreign Rule. – RAND, RM – 1875: California, 1957. – 466 p.

² Solovei R. Activitatea Guvernamentului Transnistriei on domeniul social-economic și cultural: (19 aug. 1941 – 29 ian. 1944). Iasi, 2004. – 182 p.

³ Одесса: жизнь в оккупации. 1941–1944. История коллаборационизма / сост., отв. ред. и автор вступ. статьи О.В.Будницкий; подгот. текстов, примеч. Т.Л.Ворониной; примеч. К.Р.Галева. – М.: Политическая энциклопедия, 2013. – 231 с.

⁴ Лебедев Н. И. Крах фашизма в Румынии / Н.И. Лебедев. – М.: Наука, 1976. – 632 с.

⁵ Левит И.Э. Участие фашистской Румынии в агрессии против СССР. Истоки, планы, реализация (1.IX 939 – 19.XI 1942). – Кишинев: Штиинца, 1981. – 392 с.

⁶ Гратинич С. А. На левом берегу Днестра 1941–1944. Страницы совместной борьбы трудящихся смежных районов Молдавии и Украины против немецко-румынских фашистских захватчиков / С. А. Гратинич. – Кишинев: Карта Молдовеняскэ, 1985. – 186 с.

⁷ Щетніков В. П. Економічна складова румунсько-німецької присутності в «Трансністрії» 1941–1944 рр. / В. Щетніков // Сторінки воєнної історії України. – К.: Інститут історії України, 2012. – Вип.15 – С. 173–188.

⁸ Перехрест О. Г. Сільське господарство України в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.) / О. Г. Перехрест. – К.: Інститут історії України, 2010. – 150 с.

у квітні 1942 року до королівства було відправлено 97 450 фруктових саджанців⁹.

Вочевидь, відчуваючи гостру потребу в поставках овечої шерсті для румунських підприємств, адміністрація «Трансністрії» 3 лютого 1942 року видає наказ за № 4393, яким зобов'язала населення губернаторства здавати цей вид сільськогосподарської продукції на потреби окупантів. Водночас румунська адміністрація дозволяла деяким категоріям населення частку овечої шерсті залишати на потребу господарів. Так, на Миколаївщині постановою цивільного губернаторства «Трансністрія» № 862 від 28 травня 1942 року, невеликим господарствам, які мали овець, дозволялось на власні потреби залишати по 2 кг немитої шерсті, а тим родинам, які мали дітей, дозволялось залишати вдвоє більше. Всю відповідальність за збір овечої шерсті було покладено на преторів повітів, які в свою чергу зобов'язали старост сіл бути відповідальними за збір цього продукту тваринництва на селі¹⁰.

Із наближенням холодів та відсутністю матеріальних можливостей забезпечувати окупаційні війська необхідним теплим взуттям, адміністрація губернаторства вирішила дане питання за рахунок місцевого населення. Так, у наказі № 83 від 15 вересня 1942 р. керівництво «Трансністрії» оголосило, що реквізує у мешканців губернаторства всі чоловічі войлочні чоботи (так звані валянки). У разі невиконання цього наказу, людей відправляли до табору терміном від 6 місяців до одного року та з обов'язковою сплатою штрафу від 100 до 200 марок. До такого ж покарання засуджувались і ті, хто навмисно псував валянки та робили їх непридатними для використання. Після закінчення терміну здачі взуття органи місцевої поліції та жандармерії повинні були здійснювати обшуки та виявляти тих, хто саботував окупаційні заходи. Виявлене взуття конфісковувалося¹¹.

24 вересня 1942 року адміністрація «Трансністрії» видала черговий наказ, який зобов'язував мешканців до 15 жовтня здати по парі шерстяних шкарпеток та парі шерстяних рукавиць як військову контрибуцію. Ті ж, хто до 25 жовтня 1942 року відмовився виконувати відповідний наказ, підлягали покаранню у вигляді штрафу в

розмірі від 50 до 100 РККС, а у випадку відмови від сплати відповідного стягнення підлягали негайному ув'язненню терміном від 15 діб до трьох місяців¹². Виконуючи наказ губернаторства, перфект Очаківського повіту Драгомир 22 січня 1943 року у своєму повідомленні губернатору Г. Алексяну наводить наступні дані: для потреб армії у місцевого населення було зібрано (в умовах окупації відібрано під страхом покарання) 9 132 пари шкарпеток та 8 495 пар рукавиць із шерсті, 573 пари шкарпеток та 606 рукавиць із хлопку¹³. З наведених вище даних ми бачимо, що потребами місцевого населення влада не переймалася, а політика, яку проводили загарбники ще більше погіршувала й так не просте матеріальне становище мешканців «Трансністрії».

Наказом губернатора № 66 для забезпечення окупаційних військ колгоспників та працівників радгоспів зобов'язали здавати птицю, свинину, молоко, бринзу та мед. Наказ стосувався усіх господарств, незалежно від того, вироблялась дана продукція в цих господарствах чи ні. Зокрема, було встановлено чітку кількість названих видів сільськогосподарської продукції. Так, господарства, що мали в своєму розпорядженні до 10 шт. курей мали здавати, відповідно, одну птицю та 10 яєць із курки; від 11 до 20 шт. зобов'язувалися здати 3 птиці; від 21-25 шт. відповідно 5 курей, а в тих подвір'ях, де було понад 25 голів птиці – по 10 курей.

У випадку відсутності курей у господарстві окупанти в обов'язковому порядку постановили придбати птицю в інших господарствах. Останні, в свою ж чергу, були зобов'язані продавати птицю по двадцятивідсотковій знижці від максимальної ціни. В обов'язковому порядку, населення, яке у своєму господарстві мало гусей та качок, зобов'язувалося віддати з кожного десятка від певного виду пернатих по 2 птиці.

Окрім дрібної птиці, у вказаному наказі № 66 населення обкладалось податком на молоко і молочні продукти. Кожна селянська родина, яка тримала корів, зобов'язана була здавати молоко у наступних пропорціях: сім'я з двох осіб здавала 300 л молока, родина, яка мала в своєму складі понад дві особи, зобов'язувалася здавати 150 л молока.

⁹ Левит И.Я. Вказ. праця. – С. 299.

¹⁰ Держархів Миколаївської області (далі – ДАМО), ф. 1718, оп. 1, спр. 353, арк. 22.

¹¹ ДАМО, ф. 2512, оп. 1, спр. 1, арк. 64.

¹² Там само, ф. 1651, оп. 1, спр. 2, арк. 244.

¹³ Одесса в Великой Отечественной войне Советского Союза: Сб. док. и матер. в 3-х т. / отв. ред. И.В. Бортников. – Т.2: 17.10.1941 – 9.4.1944. – Одесса: Одесское областное издательство, 1949. – С. 63.

Оскільки наказ № 66 часто розповсюджувався у рукописному варіанті, цифрові норми виявлялися завищеними, що, на нашу думку, місцеві чиновники робили навмисно, гарантуючи таким чином загальне виконання об'ємів поставок.

Селяни, у власності яких були вівці або бджолині сім'ї, мали здавати 2 кг бринзи з вівці, 4 кг меду з рамкового вулика та 1 кг цього продукту з дупляного¹⁴.

Отже, на всі основні види сільськогосподарської продукції, яка вироблялася в селянських господарствах, було встановлено обов'язкове натуральне оподаткування.

Влітку 1942 року окупанти почали впровадження збору м'ясних продуктів. Із кожного господарства, під час різання свиней збирали 5 кг. Влада не вирізняла такі важливі обставини: з якою метою здійснювався господарем даний факт – задля продажу чи для власного споживання родини. Плата за м'ясо встановлювалася у розмірі живої ваги¹⁵.

Наскільки обтяжливим для селянина був визиск, свідчать наведені нижче приклади. Господар общинного двору № 2 1-ї ділянки м. Ананьєва Кольчак Андрій, родина якого складалася з 9 осіб і мала у власності корову та три вівці, у 1943 році здав 150 л молока та 8 кг бринзи у вигляді натуральних податків та оплатив земельний податок у розмірі 98,5 марок. Балабан Анна цієї ж ділянки здала 300 л молока та виплатила земельний податок у розмірі 30 марок. Родина Чебана Василя з 5 осіб, маючи у своєму розпорядженні 1 корову та 3 вівці, сплатила у вигляді натуральних податків хоча удвічі менше молока, але вже 12 кг бринзи та грошового податку за землю 65 марок¹⁶. Крім вищезазначеної сільськогосподарської худоби, у цих господарствах через скруту більше нічого не трималося.

Зовсім інші норми податків лягли на плечі мешканців трудової громади № 24 с. Качуровки Долинської претури, зокрема, сільські трудівники на вимогу загарбників здали м'яса трьох видів тварин (свинину, яловичину та баранину), курей, яйця, молоко, мед та шерсть. Так, господар Сагайдак Д. сплатив наступні види натуральних податків: яловичини – 30 кг, свинини – 10 кг, баранини – 10 кг, 2 курей, яєць – 100 штук, бринзи – 8 кг, молока – 250 л та 3 кг шерсті. Собитняк М. сплатив: яловичини – 30 кг, свинини – 10 кг, баранини

– 10 кг, 4 курки, яєць – 200 штук, бринзи – 16 кг, молока – 250 л, меду – 10 кг та 6 кг шерсті.

Реконструкція податкової системи на прикладі декількох окремо взятих адміністративних одиниць – примарії та трудової громади, дає змогу відтворити схему окупаційного визиску та її складові. Так, мешканці Бернадівської примарії Березівської претури, яка включала в себе села Бернадівку та Красний агроном, здали наступні податки: селяни Бернадівки станом на 1943 рік здали губернаторству 45 гусей, 5 качок, 448 курей та 23 000 яєць. А жителі села Красний агроном – гусей 13 шт., качок – 4 шт., курей – 66 та яєць – 3 500 шт. Назагал 247 господарств цих двох сіл мали курей. У 12 господарствах взагалі не було цього виду птиці, тому для них було назначено іншу норму здачі курей, а саме 12 курей та 1 200 шт. яєць.

Крім вищезазначених сільськогосподарських продуктів мешканці примарії повинні були здати 419 кг шерсті, проте поставити змогли тільки 375 кг, причиною недовиконання став від'їзд на постійне місце проживання до іншого населеного пункту громадянина Абухіна, у власності якого було 3 вівці. Станом на 5 жовтня 1943 р. мешканцями примарії також було виконано план здачі меду у розмірі 125 кг¹⁷.

Із мешканців трудової громади № 24 с. Качуровки Долинської претури за наказом окупаційної адміністрації наприкінці 1943 року було зібрано: яловичини – 1 050 кг, свинини – 350 кг, баранини – 350 кг, курей – 81 шт., яєць – 4 100 шт., бринзи – 140 кг, молока – 7 750 л, меду – 49 кг та 52,5 овечої шерсті¹⁸.

Незважаючи на існування наказу № 66, в якому були встановлені норми здачі молока в об'ємі 300 л для всіх мешканців «Трансністрії», у власності яких були корови, траплялись випадки, коли місцева влада в особі префектів, видавала особисті розпорядження, які посилювали економічний тиск на селян. Так, розпорядження, підписане особисто перфектом Очаківського повіту підполковником В. Горським, встановлювало наступні норми здачі молока з кожної корови: потрібно було здати 350 літрів молока від старих корів та 175 літрів від первісток. Після вчасного виконання плану здачі та у повному обсязі населення звільнялося від обов'язкової здачі молока до кінця року та мали право продавати

¹⁴ Держархів Одеської області (далі – ДАОО), ф. 1932, оп. 1, спр. 2797, арк. 5-6.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Там само, ф. 1932, оп. 1, спр. 42, арк. 13.

¹⁷ Там само, ф. 2377, оп. 1, спр. 207, арк. 1, 3, 14, 16.

¹⁸ Там само, ф. 1932, оп. 1, спр. 1051, арк. 3.

його вже за підвищеною ціною, яка встановлювалася префектурою. Сплата за молоко відбувалася наступним чином: грошима та $\frac{1}{4}$ частина натурою у вигляді цукру, керосину, сірниками, тютюном, содою або тканиною¹⁹.

У мешканців с. Балайчук Березівської претури окупаційна влада у вигляді податку відбирала 360 л молока жирності 3,5 %. Значну поблажку отримали селянські господарства, у власності яких були корови-первістки: від них господарі повинні були здавати 150 літрів молока. Цікавим є те, що селянам цього населеного пункту місцева адміністрація роздала в користування колгоспних корів, від яких вимагалось здати також 360 л молока безкоштовно. Аналогічний об'єм молока повинні були здати господарі Мостовської претури²⁰.

Господарі трудової громади № 241 с. Кодри Врадіївського району були зобов'язані здати 1000 літрів молока від корів із другим телям та 600 літрів від первісток. Родина з двох осіб зобов'язувалася виконати цю норму податку в повному об'ємі. А сім'ї з трьох і більше членів здавала на 150 л менше, тобто 850 л молока. Адміністрація Голтянського повіту для цього повинна була заготовити спеціальні книжки на кожну корову, куди вносилися щомісячна кількість зданої молочної продукції. Трудова громада мала здати все молоко, але з дуже не вигідної пропорції для селянина – 80 %, тобто 800 літрів молока безкоштовно (у вигляді податку), а 20 % (200 л) по 10 пфенігів за один літр. Одноосібники зобов'язувалися здавати щоденно по два літри молока безкоштовно, а решту – по ціні 10 пфенігів за 1 літр²¹. Така кабальна система вилучення молочнопродуктів, на нашу думку, вкрай виснажувала селянські господарства і не давала жодних можливостей останнім зводити кінці з кінцями.

З осені 1942 року наказом адміністрації було встановлено вже зовсім інші норми поставок молока. Так, за сезон передбачалося здати 550 літрів, за додаткові 200 літрів передбачалася плата в розмірі 10 пфенігів за 1 літр продукції. Сім'ї, де було двоє дітей віком до 10 років або

більше ніж 4 людини, були зобов'язані здавати вже 350 літрів молока²².

Водночас, від обов'язкових поставок молока звільнялися ті селяни, в яких велика рогата худоба була яловою, або ж взагалі не доїлася. У такому разі потрібно було подати відповідну довідку з ветеринарної дільниці. Окупаційна адміністрація певні поблажки робила: агрономам, ветеринарам, фельдшерам, примарам, старостам колгоспів та вчителям. Однак, ця категорія управлінців та сільської інтелігенції звільнялася від «молочного» податку тільки у тому випадку, якщо в їхній господі була лише одна корівчина²³.

Суворій забороні підлягав збір та поставки на сепараторні станції молочної продукції у тих категорій населення, чиї корови були хворими на туберкульоз та бруцельоз. Таке молоко селяни мали право залишати собі²⁴.

Норми здачі молока було не тільки встановлено, але й розписано у графіку поставок продуктів тваринництва, які селяни зобов'язувалися виконувати впродовж п'яти місяців. Графік поставок молока на території Березівського повіту виглядає наступним чином: у травні потрібно було здати – 20 %, в червні – 30 %, серпні – 30 %, липні – 15 % та у вересні – 5 % молока²⁵. Водночас у селян ревізували всі наявні сепаратори та інші прилади, що позбавляло їх будь-якої можливості переробляти лишки молока на власні потреби.

Підкупаційне населення також змушене було сплачувати податок за випас своєї худоби на землі громади. Наприклад, випас великої рогатої худоби обходився селянинові у 10 марок на рік, а випас дрібної рогатої худоби (овець та кіз) удвічі менше. До того ж, лише десята частина із зібраної суми податку залишалася товариству, а 90 % йшло на потреби окупантів²⁶.

Сільські трудівники й до того переобтяжені сплатою різноманітних натуральних сільськогосподарських податків, не маючи іншого виходу, змушені були виконувати і цей наказ окупантів. Наприклад, мешканці трудової громади № 3 Голтянського сільського повіту за випас корів заплатили 168 марок тільки у травні місяці 1942 року²⁷.

¹⁹ ДАМО, ф. 1723, оп. 1, спр. 65, арк. 9.

²⁰ ДАОО, ф. 1932, оп. 1, спр. 595, арк. 7.

²¹ ДАМО, ф. 2512, оп. 1, спр. 204, арк. 32.

²² Там само, арк. 33.

²³ ДАОО, ф. 1932, оп. 1, спр. 592, арк. 7.

²⁴ ДАМО, ф. 1718, оп. 1, спр. 19, арк. 11.

²⁵ ДАОО, ф. 1932, оп. 1, спр. 592, арк. 7.

²⁶ Там само, ф. 1932, оп. 1, спр. 1148, арк. 45.

²⁷ ДАМО, ф. 2540, оп. 1, спр. 35, арк. 12.

Кожен селянин зобов'язувався мати довідку на володіння худобою. За отримання цього документа він змушений був заплатити згідно з преїскурантом: 5 марок за велику рогату худобу та 2 марки за дрібну худобу²⁸.

Окупаційна адміністрація не залишила поза увагою і тих селян, які тримали собак, увівши для цієї категорії мешканців спеціальний податок. Зокрема, господарі були зобов'язані зареєструвати своїх собак та отримати на кожного номер. Під час реєстрації тварин вносились плата за непородистого собаку – 2 марки, за породисту тварину сторожової породи – 3 марки за рік²⁹. Проте селяни не поспішали виконувати даний наказ. Наприклад, за мешканцями трудової громади № 24 с. Качуровка за 1942 рік числився борг у розмірі 93 марок через несплату податку за утримання 31 собаки³⁰. На нашу думку, селяни ігнорували сплату даного податку у зв'язку з тим, що окупаційна влада на законодавчому рівні не прописала норми покарання за невиконання даної постанови. А у випадку наявності покарання господар завжди міг позбутися цієї тварини, враховуючи те, що собака не становила ніякої цінності в порівнянні з тією ж коровою, яка була справжньою годувальницею та рятувницею людських життів у часи лихоліть.

Непосильним тягарем для сільського населення була й плата за землю громади, яка встановлювалася у розмірі 5 марок за один гектар землі і, яку селяни вимушені були платити з власної кишені³¹. Мешканці трудової громади № 2 с. Веселого були зобов'язані сплатити земельний податок на суму 1 580 марок. Цей податок мали сплачувати пропорційно від отриманої продукції з трудової громади. Сплаті податку підлягали навіть ті, хто ніде не працював, однак мешкав на території громади³². Ті ж, хто не мали можливості сплатити податок у грошовому еквіваленті, зобов'язувалися виплатити його у вигляді натурального податку – зерновими культурами: кукурудзою, вівсом, ячменем або пшеницею³³. Від сплати податку на землю звільнялися лише сім'ї, у яких не було працездатних членів або інваліди, люди похилого віку, чоловіки віком від

60 років та жінки віком понад 50 років і більше. У тих господарствах, де голова родини (батько або матір) працює в установах або на підприємствах – до оподаткування, як працездатне населення, не включалося. Натомість, інші члени родини, що працювали в трудовій громаді, до оподаткування включалися в обов'язковому порядку. Земельному оподаткуванню не підлягали особи, які мали патент: торговці та ремісники. Механізм нарахування земельного податку відбувався за наступним принципом: загальна сума податку ділилася на кількість усіх працездатних, отримана сума відповідно множилася на число працездатних в одному окремому господарстві. Таким чином виходила загальна норма податку, яку мало сплатити одне господарство. Наприклад

$$\left(\frac{3300}{165}\right) \times 3 = 60 \text{ RKKS}$$
: де 3300 – загальна сума податку, 165 – кількість працездатних членів громади, 3 – кількість працездатних в одному господарстві та 60 RKKS – сума податку, яку мало сплатити селянське господарство³⁴.

Крім перерахованих вище різноманітних натуральних податків румунська адміністрація зобов'язала сільське населення також здавати птицю, молоко, м'ясо на потреби армії. На нашу думку, було декілька причин проведення такої політики. Зокрема, чиновники губернаторства, вислуговуючись перед вищим керівництвом Румунії, не мало бажання псувати загальної картини виконання поставок сільськогосподарської продукції, тому й вирішило перекласти на плечі населення ще й обов'язок забезпечення необхідною продукцією окупаційні війська. Ще однією причиною могло бути те, що влада зі свого боку через економічну виснаженість відповідних територій не мала змоги забезпечити виконання поставок необхідної сільськогосподарської продукції для потреб військових, тому й вирішила скинути цей клопіт на селян. Так, на основі наказу Мостовської претури за № 928 від 17 березня 1943 р. трудова громада № 3 Градовської сільської управи на потреби армії здала 35 гусей³⁵. А сільська громада № 88 за розпорядженням Кривозерської претури

²⁸ Левит И.Я. Вказ. праця. – С. 313.

²⁹ ДАОО, ф. 1932, оп. 1, спр. 674, арк. 262.

³⁰ Там само, ф. 1932, оп. 1, спр. 1051, арк. 49.

³¹ ДАМО, ф. 1721, оп. 1, спр. 65, арк. 4.

³² Там само, ф. 2469, оп. 1, спр. 4, арк. 44.

³³ Там само, ф. 1718, оп. 1, спр. 353, арк. 18.

³⁴ Там само, ф. 2469, оп. 1, спр. 4, арк. 103.

³⁵ Там само, ф. 2469, оп. 1, спр. 61, арк. 22.

виділила на потреби армії 10 га люцерни, яку сама ж була зобов'язана скосяти³⁶.

Загальну картину щодо вилучення сільськогосподарської продукції в межах території «Трансністрії» подає звіт колишнього старости трудової громади № 131 с. Софіївки пана Нагайця. Згідно цього звіту виконання державних поставок відбувалося вкрай слабко: «Збір орендної платні натуральної частини за присадибні ділянки не відбувався взагалі. Надходження курей та яєць, як для армії, так і в рамках державних закупівель 1942 року взагалі було припинено. Незважаючи на неодноразові розпорядження сільської управи щодо подання щосуботніх звітів про збір сільськогосподарської продукції – взагалі не виконувався».

Виконання плану по здачі молока станом на 1942-1943 роки здійснювалося в доволі повільному темпі. Станом на 1 січня 1943 року громада недовиконала план здачі молока в розмірі 6 843 літра. Разом з нарахованим планом поставок молока на 1943 рік громада зобов'язувалася здати 52 078 літрів.

Тому районною управою було серйозно рекомендовано прийнятися за виконання збору податків як грошових, так і натуральних³⁷.

Випадки невиконання окупантських планів здачі сільськогосподарської продукції були непоодинокими. Інформація старости громади № 186 с. Агофієвка Любашовського району свідчить про те, що п'ятимісячний план здачі молока було виконано лише на 16% і, відповідно, повністю зірвано. Місцеві чиновники, передовсім – староста та завідуючий сепараторного пункту, зобов'язувалися виявити усіх боржників та попередити їх про обов'язкове виконання здачі молока у термін до 1 червня 1942 року. У випадку ж невиконання цього розпорядження їхніх корів конфіскували та передавали до громади. До того ж для збору молочної продукції старостам рекомендувалося конфіскувати всю молочну тару, а у випадку нестачі – організувати прийом молока у чисті дерев'яні бочки. Збір молока проводився двічі-тричі на день. Старости зобов'язувалися до 24 травня 1942 року надіслати у письмовій формі звіти про виконання молокопоставок. Обсяги молока, що поставлялися з кожної громади, були різними, у залежності від чисельності поголів'я худоби, працьовитості сільського господаря та його відповідальності перед

загрозою покарання з боку окупаційної або місцевої адміністрації. Кількість молока, яке збиралося від однієї корови, становило від 300 до 360 літрів. Так, члени сільської громади с. Агофієвка повинні були здати усе молоко, надосене від корів громади крім того, що йшло на годування телят³⁸.

За наказом претора Березівського повіту передбачалося покарання власників корів, які отримали книжки на здачу молока державі та без поважних на те причин не виконували плану поставок, вони були змушені сплатити штраф у розмірі 30 марок із однієї корови. У випадку невиконання молокопоставок до кінця червня 1942 р. у людей корів конфіскували.

Виконання збору штрафів лягало на плечі старост сіл та місцеву жандармерію, а стягнений штраф потрібно було внести в касу претури. Сама ж сільська адміністрація заохочувалася таким чином: залишала на свої потреби 10% від зібраної суми³⁹.

Однак, незважаючи на усні попередження, встановлення штрафів та постійні погрози представників окупаційної влади про реквізиції корів, мешканці все одно невчасно або й взагалі не виконували норми здачі молока для сепараторних станцій та на потреби румунської армії. Як свідчать джерельні дані, населення не поспішало виконувати вказівки по здачі молока не тільки в окремих населених пунктах, а й у межах усієї території «Трансністрії». Проте слід зазначити те, що розуміючи й без того вкрай злиденне життя трансністрійського селянина, систематичні реквізиції сільськогосподарської продукції, часте невдоволення селянами окупаційною політикою, тощо румунська адміністрація не вдавалася до крайніх заходів. Автор не знайшов документальних підтверджень, які б засвідчували факти реквізиції корів як покарання за невиконання румунських розпоряджень.

Фактично вся сільськогосподарська продукція, яка збиралася на території «Трансністрії» у вигляді натуральних податків, відправлялася першочергово на забезпечення військових потреб Румунії та її союзників.

За даними дослідника С. Гратинича з губернаторства «Трансністрія» до Румунії з 10 вересня по 1 листопада 1942 року було відправлено 32 956 вагонів зерна та майже 13 тисяч вагонів продовольчих товарів⁴⁰.

³⁶ ДАМО, ф. 2574, оп. 1, спр. 24, арк. 28.

³⁷ ДАОО, ф. 1932, оп. 1, спр. 2080, арк. 40.

³⁸ ДАМО, ф. 2518, оп. 1, спр. 1, арк. 30.

³⁹ Там само, ф. 2469, оп. 1, спр. 4, арк. 161.

⁴⁰ Гратинич С.А. Вказ. праця. – С. 51.

Історик І. Левіт наводить наступні дані, згідно яких станом на 1 січня 1943 року з території «Трансністрії» до Румунії було відправлено 16 169 вагонів зерна, 2 399 вагонів овочевих культур, 30 362 голів худоби, 3611,1 вагонів фуражу на загальну суму 6,1 млрд лей. На харчування румунської армії: зерна – 21 450 вагонів, овочів – 14 106 вагонів, продовольства – 1873,7 вагонів, фуражу – 41 123 вагонів, худоби – 172 283 голови, птиці – 519 937 голів на загальну суму 12,3 млрд лей.

Маючи економічні зобов'язання перед своїми союзниками на потреби німецької армії станом на 1 січня 1943 р. було відвантажено зерна 9 017 вагонів, овочів – 6 250 вагонів, худоби – 93 174 голів, птиці – 211 072 голів та ін. на загальну суму 5,6 млрд лей.

Італійська армія отримала 15 935 голів худоби, 53 260 голів птиці, загальна сума поставок склала 607,2 млн лей⁴¹.

Згідно повідомлення румунського генерального штабу в губернаторство «Трансністрія» про вивіз продовольства та майна з «Трансністрії» в період з 1 листопада по 14 грудня 1943 року до Румунії було відправлено: вершкового масла – 3 вагони, цукру – 154 вагони, зернових (пшениця, жито, ячмінь, овес та кукурудза) – 1 204 вагони (кожен вагон містив по 10 тонн) та 173 870 голів тварин (корів, овець, свиней птиці та кролів)⁴².

Дослідник О. Перехрест вважає що на початок 1944 року румунські окупанти з «Транснсіс-

трії» до королівства вивезли 10 154 вагонів різних вантажів, переважно з продовольством, 217 тис. голів великої рогатої худоби та декілька десятків тисяч іншої худоби⁴³.

На наш погляд цілком слушною є думка дослідника І. Левіт, згідно якої не можна скласти точної картини по реквізованій продукції, так як провізія реквізувалася військовими частинами, які не давали звіту місцевим органам влади, особливо в перші місяці окупації. Не було також і повного звіту з тієї причини, що союзники в своїх взаємних розрахунках намагалися приховати один від одного, що саме і в якій кількості ними було реквізовано та вивезено за межі губернаторства⁴⁴.

Отже, здійснюючи адміністрування на землях межиріччя Південного Бугу і Дністра, румунська адміністрація розглядали їх у першу чергу як територію з необмеженими сільськогосподарськими ресурсами, які можна було безкарно експлуатувати та грабувати. Із усіх підокупаційних соціальних верств найбільше в даній ситуації страждало сільське населення, руками якого загарбники мали намір якомога ефективніше організувати збір та викачування сільськогосподарської продукції. Для цієї категорії працівників аграрного сектору було розроблено та впроваджено низку натуральних податків, які вони мали виконувати, під загрозою покарання. Така варварська політика визиску ставила вкрай важке становище сільське населення, прирікаючи їх на зuboжиле існування.

References

1. Alexander Dallin. *Odessa, 1941–1944: A Case Study of Soviet Territory Under Foreign Rule.* – RAND, RM–1875: California, 1957. – 466 p.
2. Solovei R. *Activitatea Guvernamentului Transnistriei on domeniul social-economic si cultural: (19 aug. 1941 – 29 ian. 1944).* Iasi, 2004. – 182 p.
3. *Odessa: zhyzn' v okkupatsyy. 1941-1944. Ystoriya kollaboratsyonyzma / sost., otv. red. y avtor vstup. Stat'y O.V.Budnytskyu; podhot. tekstov, pryemch. T.L.Voronynoy; pryemch. K.R.Haleeva.* – M.: Polytycheskaya entsyklopedyya, 2013. – 231 s.
4. Lebedev N. Y. *Krakh fashyzma v Rumynyy / N.Y. Lebedev.* – M.: Nauka, 1976. – 632 s.
5. Levyt Y.Э. *Uchastye fashyst'skoy Rumynyy v ahressyy protyv SSSR. Ystoky, plany, realizatsyya (I.IX 939 – 19 KhI 1942).* – Kyshynev: Shtyynntsa, 1981. – 392 s.
6. Hratynych S. A. *Na levom berehu Dnestra 1941–1944. Stranytsy sovместnoy bor'by trudyashchykhsya smezhnykh rayonov Moldavyu y Ukrainy protyv nemetsko-rumynskykh fashyst'skykh zakhvatchykov / S. A. Hratynych.* – Kyshynev: Kartya Moldovenyaskэ, 1985. – 186 s.
7. Shchetnikov V. P. *Ekonomichna skladova rumun's'ko-nimets'koyi prysutnosti v «Transnistriyi» 1941–1944 rr. / V. Shchetnikov // Storinky voyennoyi istoriyi Ukrainy.* – K.: Instytut istoriyi Ukrainy, 2012. – Vyp.15 – S. 173–188.
8. Perekhrest O. H. *Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy v roky Velykoyi Vitchyznyanoyi viyny (1941–1945 rr.) / O. H. Perekhrest.* – K.: Instytut istoriyi Ukrainy, 2010. – 150 s.

⁴¹ Левит И.Я. Вказ. праця. – С. 306.

⁴² Одесса в Великой Отечественной войне Советского Союза: Сб. док. и матер. в 3-х т. / отв. ред. И.В. Бортников. – Т.2: 17.10.1941 – 9.4.1944. – Одесса: Одесское областное издательство, 1949. – С. 70-71.

⁴³ Перехрест. О.Г. Вказ. праця. – С. 64.

⁴⁴ Левит И.Я. Вказ. праця. – С. 305.